

BYSTRICKÝ PERMON

Banskobystrická revue pre popularizovanie vedy, umenia a cestovného ruchu

Ročník XXIV.

Číslo 1.

Marec 2026

HISTORICKÉ ZÁHADY Z OKOLIA BANSKEJ BYSTRICE Záhada prvej striebornej huty v Banskej Bystrici

Ján (III.) Thurzo de Bethlenfalva, narodený roku 1437 v Levoči, uvádzaný aj ako Ján Thurzo I. alebo inak podobne, nebol napriek prívlastku „de Bethlenfalva“ šľachtického pôvodu. Barónom sa stal až roku 1505. Legenda hovorí, že keď bol ešte ako mladý chlapec na štúdiách v Taliansku, aby sa tam naučil pracovať s rudou, odniesol si odtiaľ tajne znalosť odlučovania striebra z medenej rudy. Práve na tejto znalosti mal neskôr postaviť svoje ďalšie podnikanie. Roku 1469 postavil v Mogile pri Krakove striebornú hutu, kde z rudy dovážanej zo stredoslovenskej banskej oblasti odlučoval za pomoci olova striebro. Ku koncu storočia výrobu medi a striebra preniesol do Banskej Bystrice, kde sa jeho podnik roku 1494 stal základom Turzovsko-fuggerovskej spoločnosti. V banskobystrickom medenom revíri postupne ovládol väčšinu baní a roku 1495 založil šplajsovú hutu spolu s medeným hámmom. Jeho podnikanie v baníctve a hutníctve prinieslo Banskej Bystrici významné postavenie v medzinárodnom meradle.

Chemická časť hutníckej dielne drabých kovov, 15. – 16. storočie

Vieme však, že legenda o tom, ako si Benátkach ukradol recept na odlučovanie striebra od medi za pomoci olova, je len pútavým rozprávaním. Univerzita v Padove, kde Ján Thurzo študoval, ponúkala lekárske, astronomické, filozofické aj právnické vzdelanie. Dodnes nie je presne známe, ktorý odbor Thurzo študoval. Jeho štúdiá boli prerušené smrťou otca, ktorá si vynútila jeho návrat

Pokračovanie na strane 3

Krátka epizóda z dejín hudby v Banskej Bystrici (1857 – 1862)

Hudobný život v Banskej Bystrici v polovici 19. storočia charakterizuje krátky, no ambiciózný pokus o jeho inštitucionalizáciu v podobe Banskobystrického hudobného spolku. Na pozadí okolností, za ktorých táto organizácia vznikla, jej program a napokon aj krátke fungovanie však ukazujú, s akými problémami bolo treba zápasiť a ako málo sa dalo dosiahnuť. Na vzniku inštitúcie sa podieľal profesor banskobystrického gymnázia Juraj Slota (1829 – 1882), jeden z typických predstaviteľov nacionálne orientovanej slovenskej inteligencie, ktorý ani v najťažších revolučných rokoch neprestával bojovať za „slovenskú národnú vec“ spolu so stoličným úradníkom a vyspelým hudobníkom Jozefom Müllerom. Podarilo sa im do istej miery ovplyvniť verejnú mien-

Portrét Jána Egryho

ku a ustanoviť verejný výbor, ktorý na svojom prvom zasadnutí 14. februára 1857 rozhodol o začatí prípravných prác. Juraj Slota – hlavný iniciátor, organizátor a neskôr tajomník spolku – pochádzal z Rajca. Po predčasnej smrti rodičov vstúpil v roku 1838 do katolíckeho bohosloveckého seminára v Brne. Odtiaľ, po niekoľkoročnom kaplánskom pôsobení na Morave, prišiel v roku 1852 ako profesor latinčiny a slovenčiny do Banskej Bystrice, kde sa dostal do blízkosti biskupa Štefana Moyzesa. Pod jeho vplyvom v sebe prehľboval slovenské povedomie až natolko, že sa plne oddal službám slovenskému národnému hnutiu. Založil časopis Slovenský národný učiteľ, redigoval biskupom Moyzesom obnovený časopis Cyrill a Method, písal národné úvahy a básne. Spolu s Jánom Kalinčiakom a Andrejom Sládkovičom

Pokračovanie na strane 8

Dve nové knihy

V minulom čísle sme avizovali vydanie dvoch prekladov od banskobystrického biskupa Arnolda Ipolyiho. Dnes vám prinášame pozvánku na uvedenie oboch kníh do života a sprievodnú výstavu: Život a dielo Arnolda Ipolyiho. Podujatie sa uskutoční dňa 31. marca 2026 o 15:00 v budove Maďarského honorárneho konzulátu v Banskej Bystrici na Hornej ulici 5.

Na podujatí uvedieme obe knihy do života a tiež si bude môcť pozrieť novú výstavu o Arnoldovi Ipolym, ktorá je pripravená práve pre toto podujatie. Srdečne vás všetkých pozýva konzul József Bárkányi a naše OZ Diversitas Culturæ. Tešíme sa na stretnutie.
(R. R. S.)

Horniny a minerály na Námestí SNP

OZ Diversitas Culturæ organizuje v dňoch 12. – 13. júna 2026 na Námestí SNP v Banskej Bystrici OpenAir 2026, 5. ročník medzinárodnej mineralogickej výstavy, ktorá sa už stala tradičnou súčasťou letného námestia. Aj tento rok privítame vystavovateľov minerálov, hornín a skamenenín z rôznych kútov Európy, ktorí prinesú minerály z celého sveta. Bude možné si ich kúpiť. Okrem predajnej časti, bude súčasťou OpenAir 2026 aj charitatívna tombola, možnosť odborného určenia vlastných minerálov, predaj suvenírov, ryžovanie zlata a pripravili sme aj atrakcie pre deti. Okrem tohto bohatého programu si chceme pripomenúť aj 500. výročie baníckeho povstania v rokoch 1525 – 1526 formou výstavy a vydaním troch tematických brožúr. Realizácia tejto časti podujatia je však podmienená finančnou podporou z FPU. OZ Diversitas Culturæ bude mať na podujatí vlastný stánok, a tak si budete môcť kúpiť knihy, ktoré sme realizovali v minulosti. Tešíme sa na stretnutie.
(R. R. S.)

Avízo o odberných miestach

Časopis Bystrický Permon vďaka distribútorovi TOPPRES môžete stále nájsť v jeho novinových stánkoch a predajniach na týchto adresách:

Radvaň – Sládkovičova 7
Fončorda – Kyjevské námestie 7
Podlavice – Jasenova 2781/1
Sásová – Fatranská 6385
Európa – Na Troskách 69
Slovenská Lupča – Námestie SNP 455/54

Pýtajte si náš časopis u predajcu. Je zadarmo, ale je potrebné si u predajcu nahlásiť odber.
(R. R. S.)

Urna v IC

Vážení čitatelia, pripravujeme pre vás novinku v možnostiach hotovostnej podpory nášho časopisu. Chceli by sme do priestorov IC v historickej mestskej Radnici na Námestí SNP v Banskej Bystrici umiestniť urnu, kde by ste mohli prispieť na náš časopis aj hotovosťou. Uvidíme, ako sa dohodneme s mestom. Naším cieľom je vyjsť v ústrety aj vám, ktorí nechcete prispieť prostredníctvom bankového účtu uvedeného na konci strany. Veríme, že sa nám podarí túto možnosť realizovať a dúfame, že našu urnu v IC budete hojne využívať.
(R. R. S.)

Prvé zmienky o používaní papiera v Banskej Bystrici

Prvýkrát bol papier na Slovensku použitý pravdepodobne v Bratislave v roku 1310. Ide o list pápežského legáta pri uhorskom kráľovi Františkovi Gentilisovi, ktorý bol písaný súdnohradskému biskupovi Benediktovi. Prvá zmienka o papieri vyrobenom na Slovensku pochádza z roku 1530 z Levoče a jeho prvá historicky doložená výroba sa spomína v Tepličke na Spiši v roku 1613. Papierne sa zakladali spravidla na šľachtických majetkoch alebo ich zakladali papierníckí majstri, ktorí nemuseli mať šľachtický titul, ale im bolo udelené cisársko-kráľovské privilegium papierenskej výroby. Papierne sa zakladali pozdĺž vodných tokov, ktoré zabezpečovali dostatok vody po celý rok a boli podmienkou výroby papiera. Záznam o papieri v súvislosti s Banskou Bystricou máme z rukopisného zborníka latinských kázní odpísaných Jánom z Prievidze, v ktorom je voviazaný aj skriptorov koncept listu z roku 1477, v ktorom žiada bližšie neuvedeného pátra Priska z Banskej Stiavnice o zaslanie papiera. Ten bol potrebný na odpis diela *Aegidia Romana*, ktorý odpisoval uvedený Ján z Prievidze práve v Banskej Bystrici a pravdepodobne pre banskoštiavnický dominikánsky kláštor, kde pracoval ako skriptor. To by nám mohlo dosvedčovať, že v uvedenom roku 1477 sa v Banskej Bystrici papier ešte nepredával, alebo ak áno, nebol dostatočne kvalitný na také významné dielo, prípadne ho nebol dostatok.

Prvý dochovaný záznam, o predaji papiera v Banskej Bystrici pochádza z čias života banskobystrického kníhkupeca Martina (v Banskej Bystrici pôsobil 1533 – 1560). Nevieme, či je to jeho krstné meno alebo priezvisko, lebo nijaký iný príslvok pri tomto jeho mene nie je v písomnostiach uvedený. Podľa záznamov bol jeho majetok v roku 1542 ocenený na 120 florénov a okrem kníh zahŕňal aj papier. Okrem toho, papier často predávali obchodníci s orientálnym tovarom (napr. korením) alebo lekárnici.

Najstaršou tlačiarňou na strednom Slovensku bola pravdepodobne banskobystrická tlačiareň Krištofa Škultétyho (Scholtz), pochádzajúceho z Dolnej Lehoty. Jeho meno máme doložené v archívnych dokumentoch a v impresse na knihách v podobe Sculteti, Schultiss alebo Scholtz. Určite musel používať papier, avšak nemáme doklady, kde ho nakupoval. Tlačiareň založil v roku 1577. V tom istom roku, 11. apríla, požiadal zároveň nejaký Ambróz Škultéty, možno Krištofov príbuzný, mesto Banskú Bystricu o kúpu olova pre potreby možno inej vznikajúcej tlačiarne, alebo tej Krištofovej, no rozširujúcej svoje služby. Možno bol Ambróz Škultéty nielen Krištofov príbuzný, ale aj spoločník a išlo o ich spoločnú tlačiareň. Krištof Škultéty v tom istom čase zakúpil v Lipsku tlačiarenský lis a novú matrice, no nemal dost peňazí na zaplatenie furmanky, a preto ju, podľa záznamov, musel v Olomouci založiť. Pôvodne chcel nakupovať vo Viedni, ale z finančných dôvodov nakoniec cestoval cez Wittenberg do Lipska. Dátum žiadosti na nákup nám nie je známy, no ak vychádzame z regestu rubu listu, je ním 13. september 1573. Predpokladá sa, že ide o hodnoverný záznam, aj keď je pôvodný regist nečitateľný. V čase zápisu pisárom v 18. storočí, bol tento záznam, z ktorého vychádzal, pravdepodobne ešte čitateľný Mestská rada na jeho žiadosť reagovala kladne až 22. marca 1577, čo nebolo neobvyklé, a finančnú pôžičku, potrebnú na vyplatenie zálohy, poskytla z dedičstva nepľnoletej dcéry po nebohom banskobystrickom meštáňovi Morbitzerovi. Mesto bolo totiž jej poručníkom a predbežne mohlo nakladať s jej peniazmi aj na iné účely. Takto bolo Krištofovi Škultétymu zapožičaných 100 florénov. Zakúpené zariadenie bolo dovezené do Banskej Bystrice v marci 1577, kedy dostal od mesta prostriedky na ich dovoz. Tlačiarenský lis bol podľa záznamov nainštalovaný v Lindnerovskom dome. Usudzuje sa tak z kolofónu Meltzerovho diela *Confessio verae religionis* (1578), ktoré financoval banskobystrický komisár Pavol Rubigall. Z produkcie Krištofa Škultétyho poznáme len dve knihy, uvedené Meltzerovo dielo a *Traktát o kométe* (1578). Dňa 7. marca 1578 požiadal Krištof Škultéty mestskú radu o finančnú podporu pre zakúpenie nemeckých litier a 6. decembra 1578 dostal od nej kladnú odpoveď. Žiadna tlač s nimi sa nezachovala. Je možné, že je to preto,
Pokračovanie na strane 9

Ubehlo už 250. rokov od vzniku banskobystrickej diecézy

Roku 2026 si veriaci a aj historická verejnosť pripomínajú 250. výročie založenia Banskobystrickej diecézy, jednej z kľúčových cirkevných inštitúcií stredného Slovenska. Diecéza bola zriadená 13. marca 1776 pápežom Piom VI. na žiadosť uhorskej panovníčky Márie Terézie pápežskou bulou *Regalium principum*. Vznikla odčlenením z rozsiahlej Ostrihomskej arcidiecézy, ktorá dovtedy spravovala väčšinu územia dnešného Slovenska. Založenie samostatného biskupstva bolo odpoveďou na potrebu efektívnejšej duchovnej správy v riedko osídlenom a geograficky členitom priestore stredoslovenských banských miest a horských oblastí. Sídlo novej diecézy sa stala Banská Bystrica, ktorá sa tým zaradila medzi významné cirkevné centrá vtedajšieho Uhorska. Za katedrálny chrám bol vybraný bývalý jezuitský kostol svätého Františka Xaverského, baroková stavba dokončená roku 1715, ktorá túto funkciu plní dodnes. Pri zriadení mala diecéza 77 farností a približne 290 filiálok, čo ukazuje na už pomerne hustú cirkevnú organizáciu regiónu. Prvým biskupom sa stal gróf František Berchtold, ktorý sa úradu ujal v októbri 1776. Založenie diecézy znamenalo vznik stabilného administratívneho centra, ktoré ovplyvnilo náboženský aj kultúrny vývoj regiónu na celé nasledujúce stáročia.

Územie dnešnej Banskobystrickej diecézy patrilo pred rokom 1776 počas stáročí do rôznych cirkevných štruktúr, najdlhšie však podliehalo Ostrihomskému arcibiskupstvu. Korene kresťanskej organizácie v tomto priestore siahajú do raného stredoveku, keď bolo územie postupne začlenené do cirkevnej správy strednej Európy a neskôr aj do Nitrianskeho biskupstva. V období vrcholného stredoveku vznikala sieť farností, ktorú podporovali kláštorne inštitúcie a šľachtickí patróni. Samostatná diecézna organizácia však vznikla až v období osvietenských reforiem, keď panovníčka moc systematicky reorganizovala cirkevnú správu monarchie. Nová diecéza musela postupne vybudovať vlastnú administratívu aj vzdelávacie inštitúcie pre klérus. Spočiatku nemala vlastný seminár, a preto boli bohoslovci pripravovaní najmä v Trnave, pričom samostatný seminár vznikol až začiatkom 19. storočia.

V roku 1805 druhý biskup Gabriel Zerdahelyi zabezpečil budovu seminára, kde sa v roku 1807 začala pravidelná formácia kňazov. Tým sa dokončila základná inštitucionálna štruktúra diecézy, ktorá umožnila jej stabilné fungovanie. Rozvoj cirkevných inštitúcií zároveň podporoval školstvo a kultúrny život v Banskej Bystrici i širšom regióne. Diecéza sa postupne stala jedným z pilierov náboženského života stredného Slovenska.

Počas ďalších storočí prechádzala Banskobystrická diecéza viacerými administratívnymi zmenami, ktoré odrážali politické a štátoprávne premeny regiónu. Po rozpade Rakúsko-Uhorska bola cirkevná správa dočasne reorganizovaná a diecéza sa stala súčasťou nových cirkevných štruktúr na území Československa. V roku 1977 bola začlenená do novovytvorenej slovenskej cirkevnej provincie, čím sa definitívne oddelila od historickej väzby na Ostrihom. Neskoršie reorganizácie upravili hranice diecézy a jej postavenie v rámci slovenskej cirkevnej provincie, pričom v súčasnosti je súčasťou diecézy Bratislavskej arcidiecézy. Diecéza dnes zahŕňa rozsiahle územie stredného Slovenska s približne 155 farnosťami. Jej inštitúcie uchovávajú historické dokumenty od vzniku biskupstva až po súčasnosť, ktoré predstavujú základný prameň pre poznanie regionálnych dejín. Dvestopäťdesiate výročie založenia je preto nielen cirkevnou, ale aj kultúrohistorickou udalosťou pripomínajúcou kontinuitu organizovaného náboženského života v stredoslovenskom priestore. Význam diecézy spočíva nielen v duchovnej správe, ale aj v jej dlhodobom vplyve na identitu a historický vývoj regiónu.

Richard R. Senčák

Literatúra a zdroje

- https://mybystrica.sme.sk/c/20419049/banskobystricka-dieceza-si-pripomenula-vznik-biskupstva.html?utm_source=chatgpt.com "Banskobystrická diecéza si pripomenula vznik biskupstva – SME – MY Banská Bystrica"
- https://www.banskabystrica.sk/en/history-of-banska-bystrica/?utm_source=chatgpt.com "History of Banská Bystrica | Banská Bystrica"
- https://schematizmus.bbdieceza.sk/?utm_source=chatgpt.com "Schematizmus Banskobystrickej diecézy"
- https://mybystrica.sme.sk/c/3583505/dejiny-knazskeho-seminara-v-b-bystrici.html?utm_source=chatgpt.com „Dejiny kňazského seminára v B. Bystrici – SME – MY Banská Bystrica“
- https://en.wikipedia.org/wiki/Diocese_of_Bansk%C3%A1_Bystrica?utm_source=chatgpt.com "Diocese of Banská Bystrica"
- https://bbdieceza.sk/diecezny-archiv/?utm_source=chatgpt.com „Diecézny archív – Banskobystrická diecéza“

Záhada prvej striebornej huty v Banskej Bystrici

Pokračovanie zo strany 1

a prevzatie rodinného podniku. Neexistujú žiadne indície, že by v Benátkach „ukradol“ návod na tajnú odlučovaciu metódu. Technológia rafinácie medi používaná v benátskej zlievarenskej huti, nebola extrakciou striebra lúhovaním, ale oveľa primitívnejšou a menej účinnou metódou, ktorá bola už v Thurzovej dobe zastaraná. Znalosti potrebné na stavbu huty v Mogile, ktorá predchádzala banskobystrickej hute, pravdepodobne nemal samotný Thurzo, ale jeden z jeho spolupracovníkov, vedúci stavby a prevádzky Hans Koler, pôvodom z Norimbergu. Ten predtým pracoval ako kováčsky majster v Durínsku, kde získal potrebné odborné znalosti. Ján Thurzo ako majiteľ kováčskej huty zdenej po svojom otcovi mal nepochybne rozsiahle metalurgické znalosti a mohol hutu v Mogile vybudovať na základe Kolerových vedomostí.

Strieborné huty (tzv. Saigerhütte) boli zároveň na našom území známe dávno pred Thurzom. Zakladali ich Sasi prisťahovaní na naše územie ešte pred ich oficiálnym pozvaním po decimácii obyvateľstva tatarským vpádom. Tzv. „únikové pece“ (Saigerhütte) majú pôvod v Sasku a Durínsku, odkiaľ pochádzal aj spomínaný Hans Koler. Saigerhütte v Olbernhau, nachádzajúca sa v nemeckých Krušných horách, je dnes zapísaná na zozname svetového dedičstva UNESCO a komplex budov z tejto oblasti predstavuje významnú technicko-historickú pamiatku regiónu.

Legenda o ukradnutí receptúry z dnešných Benátok však mohla vzniknúť na základe reálneho historického faktu. Žigmund ako uhorský kráľ a cisár Svätej rímskej ríše dokázal svojou protibenátskou zahraničnou politikou prelomiť benátsky obchodný monopol na uhorské rudy a postupne umožnil získanie rozhodujúceho podielu kapitálovo silným obchodným spoločnosťami z Norimbergu a ďalších juhonemeckých miest. Nemeckí ťažiarci tak získali hegemoniu, ktorá pretrvávala až do vzniku Turzovsko-fuggerovskej spoločnosti.

Aj v Banskej Bystrici existovala okrem striebornej huty na Huštáku z čias Turzovsko-fuggerovskej spoločnosti ešte oveľa staršia huta, ktorá sa mala nachádzať v dome v blízkosti potoka Bystrica. Jej presná poloha však dodnes nebola určená. V archívnych prameňoch sa nenašiel jediný dokument, ktorý by určoval jej lokalizáciu, a ani žiadny doteraz realizovaný archeologický výskum či náhodný výkop neodhalil technologicke artefakty, ktoré by umožnili presnejšie určenie jej polohy.

Isté je len jedno: technológia odlučovania striebra z medenej rudy určite nebola privezená z dnešného Talianska.

Anna Senčáková

Zdroj

IZSO, István. *Thurzó – Fugger krónika. A „besztercebányai rézvállalat“ története.* Érc- és Ásványbányászati Múzeum Alapítvány, Rudabánya 2020, 142 s. ISBN 978-615-80438-3-0

V horách a podzemí Dolnouhorských banských miest

OZ Diversitas Culturae pripravuje tri zaujímavé plnofarebné brožúry, ktoré majú za cieľ v určitej tematickej línii predstaviť netradičným spôsobom udalosti, územie, život, spoločnosť a celkové prostredie v období banického povstania v rokoch 1525 – 1526. Prvá z týchto brožúr sa venuje geológii, geografii, ťaženým a poznaným horninám, rudám a minerálom, snaží sa reflektovať a priblížiť dobové znalosti a technológie. Zároveň sa snaží poukázať na presahy banskej činnosti, najmä do umenia. Ide o menej bežné spojenie, keďže baníctvo sa tradične spája najmä s priemyslom a v súčasnosti hlavne s ekológiou. Preto sa v tejto publikácii objavujú aj prvky trochu netradičné, ale predanú dobu charakteristické a bežné.

Brožúra by mala mať približne 60 strán a zameriava sa najmä na obrazový materiál, ktorý týmto spôsobom chce sprístupniť širokej verejnosti. Pritom sa však nezameriava na samotnú ťažbu a spracovanie rúd, ale na materiál, ktorý sa ťažil a jeho podoby po spracovaní. Ide o jednotlivé kovy, horniny, minerály, tvary a formy ich spracovania a ich využitie v spoločnosti so zameraním sa na umenie. Preto základom vyobrazení budú autentické minerály a horniny, ktoré sa nachádzajú v jednotlivých lokalitách povstaleckého územia, doplnené o dobové kresby a náčrty spracovania týchto vyťažovaných materiálov. Výhodou je, že máme k dispozícii materiál z viacerých súkromných a neverejných zbierok, ktorý nebol doteraz publikovaný. Aj preto budú mať tieto „Banskobystrické“ minerály svoju prezentačnú premiéru.

Našou snahou je pripomenúť si okružle výročie, ktoré si zaslúži pozornosť. Iniciatíva však môže veľmi ľahko stroskotať, keďže je závislá od pridelenia finančných prostriedkov od FPU. Ak sa nám tieto financie (prípadne iné) podarí získať, veríme, že všetko sa uskutoční podľa plánu. Brožúry budú vydané tak, aby ste si ich na 5. ročníku OpenAir medzinárodnej mineralogickej výstavy, ktorá bude v dňoch 12. a 13. júna 2026 na Námestí SNP v Banskej Bystrici, mohli kúpiť. Brožúra by tak ostala trvalou pripomenkou týchto osláv, ako aj artefaktom nášho pohľadu na minulosť, ako odkaz pre budúce generácie.

Richard R. Senček

Šachty, štôlne a banské objekty na zemi i v pod- zemí a ich architektúra

Druhá brožúra nadväzuje na prvú s tým, že jej téma priamo súvisí s banskou činnosťou. Najmä hlbinné baníctvo, ktoré sa v časech banického povstania v rokoch 1525 – 1526 ešte stále vykonávalo ručne bez pušného prachu, vytváralo sieť podzemných chodieb. Tie však neboli len náhodnými, za rudou slediacimi tunelmi, ale išlo o praktický systém, ktorý musel za zabezpečiť rôzne funkcie a potreby. Zároveň na povrchu vznikali technické objekty, ktoré slúžili na spracovávanie rudy alebo organizáciu práce, či iné potreby baníctva. Všetky tieto objekty odrážali dobový pohľad na svet vtedajšími technológiami a svojou vlastnou estetickou.

Architektúra baníctva a banských stavieb predstavuje osobitý umelecký rámec v našich dejinách. Nie je však jednoduché dokumentovať viac než 500-ročné pamiatky. Jednak je ich málo a mnohé, ktoré sa dodnes zachovali, boli viackrát prestavané. Ich pôvodný charakter sa tak úplne zmenil alebo je ho možné zrekonštruovať len v náznakoch. Väčšina pamiatok sa však nezachovala a tak o nich vieme zväčša len z archívnych materiálov. Situácia nie je lepšia ani v podzemí. Príchod pušného prachu znemožnil „silu“ baníctva a tak sa pôvodné, kresané štôlne prestriedali, aby boli prístupnejšie. To však zvyčajne úplne zničilo pôvodný tvar a štruktúru banskej chodby. Aj preto bolo potrebné využiť moderné technológie, rekonštrukcie a náznakovú ikonografiu. Takýmto spôsobom máme v úmysle pripraviť druhú brožúru, ktorou si chceme pripomenúť 500. výročie banického povstania v Banskej Bystrici.

Aj druhá brožúra je naplánovaná v analogickom rozsahu ako prvá. Predpokladáme približne 60 plnofarebných strán s množstvom fotografií. Textová časť je už v hrubých rysoch pripravená, momentálne sa pracuje na obrazovej časti. Avšak tak, ako aj pri predchádzajúcej brožúre, aj realizácia tejto je plne závislá od podpory FPU alebo iných Finančných zdrojov. Druhým limitujúcim aspektom je dostatok fotografického materiálu. Vzhľadom na skutočnosť, že realizačný kolektív už má za sebou množstvo hodín bádania a súčasných rôznych materiálov, tento druhý limit prekonáme.

Richard R. Senček

Estetika svetských a cirkevných pamiatok z povstaleckého územia

Posledná brožúra, ktorú plánujeme vydať pri príležitosti 500. výročia banického povstania v rokoch 1525 – 1526, je venovaná každodennému životu na území zasiahnutom povstaním, mestskej a vidieckej architektúre a problémom, z ktorých mnohé viedli práve k povstaniu. V obrazovej časti sa snažíme zachytiť to, čo sa do dnešných čias z daného obdobia zachovalo. Keďže týchto pamiatok nie je veľa, sú v brožúre uverejnené mnohé ilustračné a sprievodné materiály, ktoré lepšie približujú dobu a východiská povstania. Svetské a cirkevné pamiatky z dôb pred 500 rokmi sa síce zachovali, ale v pomerne nízkom počte. Zložitejšia je však dokumentácia stavieb po obyčajných baníkoch. Tí žili skromne a stavali si len jednoduché príbytky. Postupom času prakticky všetky zanikli. Ich miesto vyplnili iné, modernejšie a spomienky na ne rýchlo vybledli. Aj v tomto prípade je potrebné zohľadniť neskoršie rekonštrukcie a prestavby, ktoré zmenili pôvodné pamiatky, častokrát na nepoznanie od tých pôvodných.

Napriek týmto skutočnostiam sme sa v tretej brožúre pokúsili priblížiť bežný život v dobe banického povstania a nahliadnuť trochu hlbšie do tejto problematiky. Prečo vôbec vypuklo toto povstanie? Aké boli jeho príčiny? Ako sa žilo obyčajným baníkom v tej dobe? Ako životná situácia podmienovala vzťah baníkov k umeniu a k vyťaženej surovine ako produktu práce? Ide o všeobecné otázky, ktoré nám však môžu priblížiť dobu, o ktorú sa zaujímate.

Aj posledná brožúra je plánovaná v analogickom rozsahu ako predchádzajúce. Cieľom je vytvoriť sériu nadväzujúcich diel, niečo ako vedecko-populárnu trilógiu. Množstvo fotografií, spoločne s odborným textom, má čitateľovi priblížiť dobu, v ktorej žili baníci, ktorí sa vzbúrili proti systému. Ide o pripomenku tohto významného výročia, ale zároveň je to pohľad do doby a života jednotlivých vrstiev spoločnosti. Podobne, ako aj obe predchádzajúce brožúry, bude mať aj táto približne 60 strán, bude plnofarebná a rovnakého formátu. Či sa nám tento projekt podarí zrealizovať, závisí od získaných finančných prostriedkov, a tie zas závisia od podpory FPU.

Richard R. Senček

Udalosti pred 500 rokmi v Banskej Bystrici

Výstava venovaná 500. výročiu banického povstania v rokoch 1525 – 1526 dokumentuje základné aspekty a dôvody jeho vypuknutia, ako aj jeho vývoj a konsekvencie, ktoré nastali po jeho potlačení. Naším cieľom je pripraviť približne 20 panelov a 5 vitrín s artefaktami, ktoré tieto mimoriadne udalosti našich dejín približia. Výstava bude realizovaná spoločne s podujatím OpenAir 2026, 5. ročníkom medzinárodnej výstavy minerálov a hornín priamo na Námestí SNP v Banskej Bystrici. Bude voľne prístupná a bez vstupného. Aby však mohla byť zrealizovaná, je potrebné získať finančné prostriedky, a tak je podmienená schválením dotácie z FPU alebo iných finančných zdrojov.

Výstava bude súbežne predstavovať analogické skutočnosti, ktoré budú podrobnejšie spracované v troch pripravovaných brožúrach. Pôjde o akýsi systematický prierez zo všetkých troch. Návštevník si tak bude môcť urobiť predstavu nielen o predmete výstavy a historických udalostiach pred 500. rokmi, ale aj o obsahu brožúr. Veríme, že si týmto spôsobom dôstojne pripomenieme toto jedinečné výročie. Zároveň vás srdečne pozývame na OpenAir 2026, ktorý sa bude konať v dňoch 12. a 13. júna 2026 na Námestí SNP v Banskej Bystrici. Spojenie medzinárodnej mineralogickej predajnej výstavy a pripomienky 500. výročia banického povstania sa nám zdalo, ako veľmi vhodným prístupom, ktorý môže pomôcť obojmu samostatným podujatiam.

Realizácia takejto výstavy si však vyžaduje aj nemalé finančné náklady. Je potrebné nechať vytlačiť bannery, kúpiť výstavné rámy a stojany, dekoratívne prvky do vitrín, zabezpečenie, transport a mnoho ďalšieho. Ďalším aspektom sú materiály a fotografie, ktoré budú priamo vystavené. Tie musíme požičať a zabezpečiť. Nie je to jednoduchá záležitosť. Hlavným aspektom, ako pri každej podobnej činnosti, sú najmä financie. Tie očakávame od FPU. Ak by sa nám ich nepodarilo získať, celú výstavu budeme musieť, žiaľ, zrušiť. Držte nám palce a my sa pokúsime priniesť do Banskej Bystrice zase niečo nové. Veríme, že sa 12. a 13. decembra spolu uvidíme na Námestí SNP v Banskej Bystrici.

Richard R. Senček

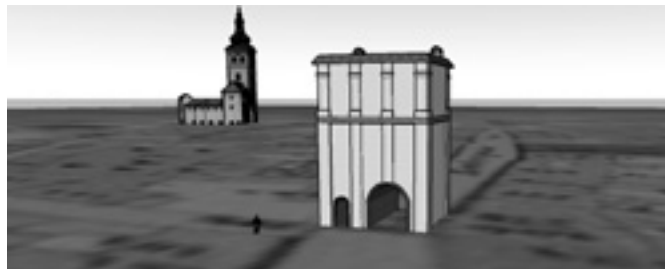

Zaujímavosti Banskej Bystrice a okolia očami študentov

Katedry geografie a geológie Fakulty prírodných vied
Univerzity Matejka Bela v Banskej Bystrici

Rekonštrukcia brány v Lazovnej ulici

Lazovná brána bola ďalšou zo vstupných brán do Banskej Bystrice. Podľa historických fotografií bola jej strecha netypická oproti ostatným bystrickým mestským bránam. Mala dva komíny a okná len z vnútornej strany, teda otočené smerom do mesta. Stála na Lazovnej ulici pred budovou dnešnej materskej školy. Za budovou Divadla z Pasáže je stále vidieť ostatok vonkajších mestských hradieb. Bránu sa podarilo počas Dní mestskej kultúry v júni 2025, kedy Banská Bystrica oslavovala 770. výročie udelenia mestských privilégií, zrekonštruovať pomocou lešenia a vizualizovať do je približnej pôvodnej podoby. Ulica Lazovná dostala svoj názov po kúpeľoch, ktoré sa tu nachádzali. Dnes je ich areál využívaný Centrom nezávislej kultúry – Záhrada, v historickej budove sídli lekáreň.

Rekonštrukcia brány v Lazovnej ulici

Rekonštrukcia brány – pohľad od mesta

Rekonštrukcia brány – pohľad z „vtáčej“ perspektívy

Rekonštrukcia mestskej hradnej brány v Lazovnej ulici, počas Dní mestskej kultúry, 2025

Podrobnosti k histórii mostu v Národnej ulici

Pôvodný drevený most bol situovaný o niekoľko desiatok metrov nižšie oproti dnešnému mostu cez Hron a umožňoval prístup ku Kaplnke svätého Jána Nepomuckého, pochádzajúcej z konca 18. storočia. Súčasne premostoval aj Svätójánsky potok, ktorý bol vedľajším ramenom Hrona a práve tu ústil do jeho hlavného koryta (zasypaný bol v roku 1926). Tento drevený most sprístupňoval od mesta aj vtedajšiu Svätójánsku železničnú stanicu (Szt. István állomás), ktorá vznikla na železničnej trati zo Zvolena, postavenej v rokoch 1872 – 1873.

Pôvodný drevený most

V roku 1924 postavili a v roku 1925 skolaudovali nový železobetónový most cez Hron, ktorý bol situovaný už v osi Národnej ulice a nahradil tak predošlý, nižšie položený drevený most. Bol to elegantný, jednopólový betónový most bez pilierov, postavený podľa projektu popredného architekta Emila Belluša (1899 – 1979). Tento most bol považovaný za najkrajší zo všetkých mostov v meste. Po dvadsaťročnej prevádzke ho však postihol rovnaký ničivý osud, akému sa nevyhli ani ostatné mosty v meste. Ustupujúci povstanci, na jeseň 1944, most výbuchmi zničili, pričom značne poškodili aj najbližšie okolité budovy.

Bellušov betónový most

Už počas druhej svetovej vojny ho nahradili dreveným mostom, ktorý bol posunutý o niečo vyššie proti prúdu a stál 265 000 korún. Keď hrozilo opätovné zničenie tohto mosta, obrátil sa 21. februára 1945 mestský výbor, prostredníctvom Ondreja Strieša (1890 – 1961), so žiadosťou na nemeckú „Ortskommandatúru,“ aby dala povolenie rozobrať most, a tak zachrániť aspoň drevený materiál. Vtedy však už nemecké ženijné jednotky všetky mosty v meste podmínovали a následne ich výbuchom trhavín zlikvidovali.

Po oslobodení ženijné jednotky Sovietskej armády provizórne spriechodnili všetky vojnu zničené mosty v meste, vrátane mosta v Národnej ulici. Po vtedajšom moste s drevenou podlahou a zábradliami, ktoré boli upevnené na kovovom priehradovom nosníku položenom na dvoch drevených pilieroch, ľudia počas

dlhej doby chodievali pešo na Malú železničnú stanicu (Banská Bystrica – mesto), do kín (Partizán a Praha), do mestských kúpeľov či na Sokolskú plavareň, alebo aj na Kalváriu.

Nový betónový most pri povodni v roku 1974

Koncom päťdesiatych rokov 20. storočia Hron ešte v zime zamrzal a pri jarnom topení zvykli plávať veľké ľadové kryhy, pred ktorými piliere mosta chránili drevené konštrukcie „ľadolamov“ s kovovým uholníkom na zošikmej nárazovej strane. Niekedy súvislý ľad a plávajúce veľké ľadové kryhy narušali aj výbušnami, na čo občas doplávali ešte zimujúce ryby.

Uzávera mosta, 2025

Vojenské stavby v roku 1963 postavili na pôvodnom mieste, teda opäť v osi Národnej ulice nový železobetónový most, ktorý však už nie je taký honosný ako predchádzajúci „Bellušov“ most. Tento most čelil aj veľkej povodni v roku 1974, keď bol celý jeho prietokový profil zahltený vodou, ktorá sa prelievala aj cez povrch mosta, čo spôsobilo jeho nepriechodnosť. O konštrukciu mosta sa zachytávali konáre a kmene plávajúcich stromov, ako aj iné naplaveniny, ktoré narušali jeho statiku. Vodoznak tejto povodne sa nachádzalv dolnej časti pravého stĺpika mosta z pohľadu od Národnej ulice. Na ľavom stĺpiku bol znázornený vtedajší „povstalecký“ znak Banskej Bystrice a vročenie VS 1963. V dôsledku narušenej statiky mosta neskôr vydali zákaz prechodu motorových vozidiel, ktorý pretrváva až do súčasnosti.

Teraz je už most uzatvorený aj pre peších, pretože ho nahrádza nový, 36 metrov dlhý a 8 metrov široký promenádnym mostom so subtilnejším tvarom. Bude slúžiť predovšetkým peším a cyklistom, ale počas mimoriadnych situácií má byť sprístupnený aj pre automobily a záchranné zložky.

Július Burkovský

Krátka epizóda z dejín hudby v Banskej Bystrici (1857 – 1862)

Pokračovanie zo strany 1

sa stal členom výboru Matice slovenskej pre posudzovanie literárnych prác.

Keď sa zakladania a budovania spolku ujme niekto s takýmito ambíciami, a tak oddaný slovenskému národnému hnutiu, ako bol Juraj Slota, ťažko si predstaviť, že by sa nepokúsil vnieť do novozaloženého spolku slovenského národného ducha a urobiť z neho slovenskú inštitúciu. Samozrejme, organizovať spolok s politickým a národným zameraním bolo v päťdesiatych rokoch veľmi náročné. Je pravda, že v Banskej Bystrici bol slovenský prvok – združený okolo Štefana Moyzesa – silný a národne uvedomelý, no na druhej strane na vplyvných miestach (úradníci a šľachta) sedeli väčšinou Maďari a Nemci. Navonok, pod vplyvom stiesnenej atmosféry absolutizmu, medzi národnostnými skupinami vládla určitá zhoda, no v skutočnosti spomienky na udalosti z rokov 1848 – 1849 zasievali medzi nimi nedôveru, nevráživosť a rivalitu. Preto nebolo možné predstaviť si program, ktorý by bol otvorené slovenský.

Slota a ďalší Slováci zapojení do organizácie nového spolku si dobre uvedomovali politickú atmosféru, a preto otvorenú slovenskú orientáciu spolku nepresadzovali priamo, ale na dosiahnutie svojich cieľov zvolili taktickejšie a premyslenejšie metódy. Hoci o tom nemáme žiadne priame dôkazy – všetky dokumenty Hudobného spolku sú písané po nemecky a, prirodzene, neobsahujú žiadne náznaky takéhoto zámeru – určité kroky, ktoré výbor podnikol, pravdepodobne na Slotov podnet, naznačujú, že aj keď Slota otvorene netrval na tom, aby bol Hudobný spolok slovenský, mal zrejme zámer vytvoriť spolok so slovenskou koncepciou. Prostriedkom na postupné poslovenčenie spolku malo byť pravdepodobne zapojenie biskupa Moyzesa, konkrétne jeho povolenie na čelo spolku, do pozície protektora.

Okolnosti sa však vyvinuli úplne inak. Biskup Moyzes žiadost výboru o prijatie protektorstva odmietol zdvorilým spôsobom. Prislúbil, že bude spolok každoročne podporovať sumou 100 zlatých s odôvodnením, že sa nepovažuje za vhodnú osobu na takéto vysoké miesto a jeho momentálny finančný stav nedovoľuje prijať takýto záväzok. Tento biskupov postoj je na prvý pohľad prekvapujúci vzhľadom na jeho príklon k umeniu; dôvody, ktoré Moyzes uvádza, však možno podľa Rybariča považovať skôr za zámienku. Je faktom, že banskobystričská diecéza bola jednou z najchudobnejších v celom Uhorsku a že ju biskup Moyzes prevzal v roku 1851 v zlom stave. Taktiež je pravda, že koncom päťdesiatych rokov potreboval peniaze na dôležitejšie účely. Rovnako málo pravdepodobne sa javí, že by Moyzes odmietol podporu spolku z nejakej antipatie k svetskej hudbe. Štefan Moyzes už v mladosti študoval hudbu, dokonca ako biskup navštevoval hodiny spevu na banskobystričskom gymnáziu. Okrem toho viackrát daroval hudobniny na podporu školského spevu a zaviazal sa, že bude škole platiť učiteľa hudby.

Skutočné dôvody, ktoré viedli Moyzesa k jeho rozhodnutiu, boli podľa Rybariča celkom iné. Ušľachtilý a hodnotný program spolku nemohol byť Moyzesovi proti vôli. Preto jediným rozumným dôvodom, prečo Moyzes nechcel alebo nemohol nadviazať užšie styky s Banskobystrickým hudobným spolkom, boli výhrady voči niektorým osobám podieľajúcim sa na jeho činnosti. Moyzes musel byť lepšie informovaný o týchto osobách ako ostatní členovia spolku. Tieto výhrady sa týkali predovšetkým predsedu spolku Antona Radvanského, ktorý bol na toto miesto zvolený na odporúčanie z vyšších miest, a ktorý Moyzesovi nevyhovoval. Radvanský bol totiž typickým príslušníkom zámožnejšej vrstvy slovenskej šľachty. Síce tvrdil, že je Slovák, no jeho politické postoje, ktoré presadzoval ako vodca stoličnej šľachty a neskôr ako zvolenský župan, boli „maďarské“, čo muselo nevyhnutne kolidovať s Moyzesovými snahami o podporu slovenských záujmov. Dôvody mohli byť jednoducho aj také, že nechcel miešať teologické záujmy so svetskými, chcel oddeliť svoje pôsobenie ako biskupa od iných svetských, politických a kultúrnych záväzkov. Vedenie spolku nepatriilo do kompetencie biskupa.

Právna stránka štatútu spolku obsahovala 19 paragrafov s viacerými bodmi a klauzulami. Program, ktorý si spolok stanovil, môžeme, ak zohľadníme vtedajšie podmienky a pomery hudobnej kultúry v Banskej Bystrici, považovať za veľmi ambiciózne. Hudobný život a celkové hudobné prostredie v meste vtedy neboli na vysokej úrovni, a to aj napriek hudobnej tradícii, ktorou sa Banská Bystrica mohla pochváliť. Situáciu s hudbou v meste v päťdesiatych rokoch možno vnímať ako problematickú. V meste síce pôsobila asi 25-členná mestská kapela a od augusta 1849 tam ako regenschori a mestský kapelník vystupoval Ján Egry, no hudobné podujatia, na ktorých tento orchester účinkoval, sa väčšinou obmedzovali na mestské plesy, slávnosti a občasné vystúpenia v kostole počas sviatkov. Skutočný hudobný život v meste, okrem občasných koncertov hosťujúcich umelcov z Pešti a Viedne, prakticky neexistoval. Koncerty boli vzácne a v Banskej Bystrici neexistovala hudobná škola. Celkový charakter hudobného života v meste bol teda podobný kultúrnemu prostrediu iných slovenských miest, s výnimkou Bratislavy. Išlo o typický obraz malomestskej stagnácie.

Cieľom novozaloženého spolku bolo zlepšiť tento stav a pozdvihnúť úroveň hudobného života, čo sa odrážalo už v prvom paragrafe štatútu, kde sa uvádza, že spolok bol ustanovený s cieľom „pozdvihnúť klasický hudobný element“ a podporiť „ušľachtilú zábavu“. Spôsob, akým sa mal tento cieľ dosiahnuť, bol premyslený a atraktívny. Členovia prihlásení do spolku mali platiť ročný členský príspevok vo výške 6 zlatých. Z týchto peňazí mal spolok na začiatku financovať jedného učiteľa hudby, povereného súčasne vedením rôznych koncertných podujatí, ktoré spolok plánoval pravidelne organizovať. Skutočná prítťažnosť tohto plánu spočívala v tom, že každý člen s uhradeným ročným príspevkom mal nárok nielen na bezplatný vstup na šesť koncertov ročne, ktoré spolok plánoval usporiadať, ale aj na to, že môže navrhnúť, aby niekto – či už jeho vlastné dieťa alebo iná osoba – dostal bezplatnú výučbu hudby.

Tento plán bol nesporne lákavý, a aj keď bol – ako sa neskôr ukázalo – veľmi ambiciózne vzhľadom na miestne možnosti (najmä čo sa týka organizovania šiestich koncertov ročne), získal si určité sympatie medzi banskobystričským meštianstvom. Už v januári nasledujúceho roku bolo získaných približne 1 405 zlatých od asi 80 prispievateľov, čo podľa tajomníka spolku Juraja Slotu stačilo na prijatie jedného učiteľa hudby s ročným platom 400 zlatých. Zaujímavé je, že tieto finančné prostriedky sa neskôr zvýšili o 100 zlatých, ktoré darovala mestská sporiteľňa. Ďalšie príspevky, ako napríklad 62 zlatých, podľa nášho zistenia, začiatkom roku 1859 poslal spolku detviarsky richtár Ján Lašovský. Z toho možno usudzovať, že spolok získaval čoraz väčšiu popularitu.

Keď už boli štatúty schválené a financie zhromaždené, ostávalo už len nájsť vhodného učiteľa. Samozrejme, mal to byť hudobník, ktorý mal nielen pedagogické schopnosti, ale aj skúsenosti s organizovaním všetkých hudobných a koncertných podujatí spolku, pričom by sa ich aj zúčastnil. Musel to byť zároveň človek spájajúci v jednej osobe funkcie učiteľa, organizátora a výkonného umelca. Takého našli vo Františkovi Várayovi. Dobové pramene o ňom veľa informácií neposkytujú, všetky údaje možno nájsť v spisovom materiáli Banskobystrického hudobného spolku, kde sa nachádza lístok napísaný rukou člena výboru Jozefa Szabóa. Dokument naznačuje, že Szabó poznal Váraya osobne a z korešpondencie medzi nimi vyplýva, že ho vyzval, aby sa uchádzal o miesto v Banskej Bystrici. Tento lístok obsahuje niektoré údaje o Várayovi, určené na predbežné oboznámenie výboru s jeho umeleckým a osobnostným profilom. Z uvedenej správy vieme, že Váray pochádzal pravdepodobne z Čiech, študoval spev na konzervatóriu vo Viedni, niekoľko rokov pôsobil ako koncertný a operný spevák v zahraničí. V roku 1858 sa nachádzal v Pešti, kde sa venoval výučbe hudby a hosťoval ako spevák v maďarskej a nemeckej opere. Napísal tiež knihu o výučbe spevu, ktorá bola publikovaná v zahraničí. Okrem toho je Váray opisovaný ako usilovný a seriózny človek, ktorý mal o miesto v Banskej Bystrici vážny záujem. V tom

Prvé zmienky o používaní papiera v Banskej Bystrici

čas mal 36 rokov a na nové miesto mohol nastúpiť v krátkom čase. V októbri 1858 prišiel do Banskej Bystrice, predložil učebné plány na spev, hru na klavír a hudobnú teóriu (generálny bas), čo svedčilo o jeho solídnom hudobnom vzdelaní. Začal pracovať a súčasne s ním bol prijatý aj Ján Egry ako externý učiteľ hry na husliach, za ročný plat 120 zlatých. Na doplnenie učiteľského zboru sa k nim pridal aj Jozef Szabó, ktorý ponúkol, že bezplatne bude učiť hru na flaute. Avšak, výučba flauty bola nakoniec viac-menej formálna, pretože záujemcov o tento nástroj bolo veľmi málo.

V prvom roku bolo žiakov pomerne veľa. Do konca novembra 1858 sa zapísalo 40 žiakov, v januári 1859 sa ich počet zvýšil na 64. Z toho sa 28 prihlásilo na spev, 24 na klavír a 12 na husle. Vzhľadom na veľký počet žiakov, vyučovanie sa uskutočňovalo v skupinách a v troch oddeleniach. Aj keď Váray a Egry vyučovali podľa najmodernejších metód, výsledky týchto skupinových hodín neboli, ako uvidíme, úplne uspokojivé.

Pedagogická činnosť spolku sa síce rozbiehala, avšak ťažkosť sa začali prejavovať najviac v oblasti koncertnej činnosti. Členovia mestského orchestra, aj keď to boli profesionálni hudobníci, mali obmedzený čas na prípravu pre iné povinnosti, amatéri mali zase nedostatok hudobného vzdelania a praxe. Napriek tomu v roku 1859 sa podarilo nadviesť veľkú omšu pre zbor a orchester vo Farskom kostole Nanebovzatia Panny Márie na Veľkonočnú nedeľu (24. apríla 1859). O aké dielo išlo, nie je známe.

Druhý plánovaný koncert v júli 1859 dopadol oveľa horšie. Pri príležitosti návštevy viedenskej sopranistky Rosy Hagenovej, ktorej chcel Hudobný spolok usporiadať koncert, došlo k fiasku. Hagenová mohla na koncert prísť, ale musela vystupovať len s Františkom Várayom, supľujúcim zbor aj orchester. Napriek tomu, že sa koncert uskutočnil, zisk 16 zlatých bol postúpený Várayovi, pretože údajne zachránil reputáciu spolku. Tieto problémy, ako aj zlá podpora zo strany miestnych úradov, viedli k obmedzenej koncertnej činnosti, ktorá sa sústredila prevažne na figurálne omše. Tieto podujatia sa nadviedli rýchlejšie a na ich uskutočnenie nebolo potrebné povolenie úradov. Okrem omší sa uskutočnil len jeden väčší koncert 31. marca 1860 v mestskom divadle, kde sa predstavil repertoár s dielami od Verdiho, Rossiniho, Belliniho a iných.

V nasledujúcom roku 1861 začal spolok rýchlo upadať. Koncerty a iné podujatia sa realizovali stále zriedkavejšie, pedagogická práca neprinášala požadované výsledky. Počet žiakov klesal a spolok čelil finančným ťažkostiam. Výbor spolku sa pokúšal situáciu zachrániť novou subskripciou, ale už bolo neskoro. V novembri 1862 bol Banskobystrický hudobný spolok definitívne rozpustený. František Váray dostal odstupné 100 zlatých a vrátil sa do Pešti, kde zaujal miesto regenschoriho.

Martin Kelemen

Literatúra a zdroje

- Autobiografia Štefana Moyses. Sokol, roč. I, č. 2, 1862.
- BALÁŽ, Zoltán. *Dejiny Banskobystrického biskupstva do roku 1870 [rigorózná práca]*. Badín: Kňazský seminár sv. Františka Xaverského, 2009.
- BÁZLIK, Jaromír. *Hudobný život v Banskej Bystrici od polovice 19. storočia do roku 1918*. Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici – Literárne a hudobné múzeum, ev. č. 1181, BJ I/1.
- GAJDOŠ, Vladimír. Chránová hudobná produkcia v Banskej Bystrici v časoch Štefana Moyses. In *Hudba v Banskej Bystrici v období pôsobenia Štefana Moyses*. Martin: Hudobný odbor Matice slovenskej, 1998, s. 27 – 30.
- Míchalová, Eva. Hudba v Banskej Bystrici v časoch pôsobenia biskupa Štefana Moyses. In *Hudba v Banskej Bystrici v období pôsobenia Štefana Moyses*. Martin: Hudobný odbor Matice slovenskej, 1998, s. 21 – 26.
- MOKRÝ, Ladislav. Obdobie Štefana Moyses a počiatky národnej hudby. In *Hudba v Banskej Bystrici v období pôsobenia Štefana Moyses*. Martin: Hudobný odbor Matice slovenskej, 1998, s. 8 – 12.
- RYBÁŘIČ, Richard. Dejiny banskobystrického hudobného spolku 1857 – 1862. In *Hudobnovedné štúdie III*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1959, s. 163 – 175.

Pokračovanie zo strany 2

že nimi tlačil len akcidenčné tlače. Dokladované máme len písma, ktoré používal – antiqua cicero, colonel, kurzíva borgis a grécke typy písma. Aký papier používal k tlači kníh, nevieme. Posledný záznam o Krištofovi Škultétym máme z roku 1590, ako o dlžníkovi, za ktorého jeho priaznivci dlh vyrovnali. Zánik jeho tlačiarne bol pravdepodobne ovplyvnený dlhmi, a tiež nariadením cisára Rudolfa II. z roku 1579 a 1584, ktorými bola zakázaná tlač kníh, ktoré nedostali osobitné povolenie priamo od panovníka. Táto skutočnosť mohla nepriaznivo ovplyvniť aj jeho neschopnosť vrátiť dlh voči mestu.

Anna Senčková

Gutenbergov tlačiarenský stroj

Literatúra a zdroje

- KUZMÍK, Jozef. *Knížná kultúra na Slovensku v stredoveku a renesancii*. Martin. Matica Slovenská 1987. 233 s. 095-013-87 KKN.
- VALACH, Július. *Staré tlačiarne a tlačári*. Martin. Matica Slovenská 1987. 095-035-87 STA, 215 s.
- HAVLÍČKOVÁ, Anna. Priesvitky (vodotlač) ako ochranná značka papiernikov. Dostupné na internete: <https://chanele6020.wordpress.com/2014/12/23/priesvitky/> [Cit. dňa: 27.11.2025 18:06].
- HAVLÍČKOVÁ, Anna. Prvé papierne v Európe a na Slovensku. Dostupné na internete: <https://chanele6020.wordpress.com/2014/12/23/prve-papierne-y-europe-a-na-slovensku/> [Cit. dňa: 10.12.2025 18:06].
- HAVLÍČKOVÁ, Anna. Papierne na území Slovenskej Lupče 1. časť. In *Bystrický Permon*. Ročník XX, 2022 č. 3, s. 16, ISSN 2585-9420.
- HAVLÍČKOVÁ, Anna. Papierne na území Slovenskej Lupče 2. časť. In *Bystrický Permon*. Ročník XX, 2022 č. 4, s. 12, ISSN 2585-94202022.
- GASPARCOVÁ, Veronika. Kníhtlačiarstvo v Banskej Bystrici – úvod. In *Bystrický Permon*. Ročník XVIII, 2020 č. 4, s. 14, ISSN 2585-9420.
- GASPARCOVÁ, Veronika. Kníhtlačiarstvo v Banskej Bystrici – Prvá tlačiareň. In *Bystrický Permon*. Ročník XIX, 2021 č. 1, s. 10, ISSN 2585-9420.
- GASPARCOVÁ, Veronika. Kníhtlačiarstvo v Banskej Bystrici – pokračovanie. In *Bystrický Permon*. Ročník XIX, 2021 č. 2, s. 3, ISSN 2585-9420.

Pokračovanie v budúcom čísle

Hrob neznámeho Banskobystričana v Nadlaku

*Tu odpočíva v Kristu Pánu
Pavel
Veselský
Bývalý pitvarošský¹ evanjelický
učiteľ a. v. a horlivý
vodca ľudu slovenského*

** v Banskej Bystrici 5. III. 1849
+ v Nadlaku vo vyhnanstve 15. IV. 1933*

Nech odpočíva v pokoji!

*Na rumunskom sneme národ zastupoval.
Za ktorý rodinu, domov obetoval:
Korunou rumunskou bol on vyznačený
A v nebi tou večnou bude ozdobený.*

Všetkých nás to v tej dialave prekvapilo. Zapálili sme kaňanec a po návrate domov, do Banskej Bystrice, sme siahli po prameňoch poznania a zistili sme neuveriteľné skutočnosti. Máme prečo byť hrdí na nášho rodáka. Pavol Veselský bol jedným z pilierov slovenskosti a kultúry Pitvaroša i celej Dolnej zeme.

Pavol Veselský sa narodil dňa 5. marca 1849 v Banskej Bystrici rodičom Samuelovi Veselskému a Zuzane, rodenej Scherovej. Detstvo prežil v malom domčeku, ktorého súčasťou bola otcova čizmárska dielňa. Nevydal sa na cestu remeselníka, viac mu učiaro umenie a hudba, predovšetkým organ. Už ako 12-ročný chlapec sprevádzal na organe služby Božie v evanjelickom kostole v Banskej Bystrici. Jeho ďalšie kroky viedli do učiteľského ústavu v maďarskom meste Sopron, ležiacom neďaleko Neziderského jazera, kde objavoval čaro učiteľského povolania, pre ktoré sa rozhodol.

V roku 1868 ho cirkev zvolila za riadneho evanjelického učiteľa na pitvarošskej cirkevnej škole. Popri učiteľstve bol zároveň aj kantorom cirkevného zboru. Pavol Veselský si Pitvaroš veľmi oblúbil a pôsobil tu dlhých 52 rokov, až do veku 71 rokov.

Podľa spomienok pamätníkov, Michala Hudáka a Michala Hronca, býval Veselský na Veľkej ulici v dome č. 178. Pavol Veselský prišiel ako učiteľ do Pitvaroša práve v období rakúsko-uhorského vyrovnania, kedy bola situácia pre nemaďarské národnosti v Uhorsku veľmi zložitá. Zároveň úroveň vzdelania v čase jeho príchodu do Pitvaroša nebola vysoká – čítať a písať vedeli dve tretiny obyvateľstva. V tej dobe boli hlavnými predmetmi čítanie, písanie, slovenský a maďarský jazyk, počty a spev, dejiny Uhorska, prírodopis, zemepis, občianska náuka a dejiny cirkvi.

V roku 1878 navštevovalo pitvarošskú školu 205 chlapcov a 85 dievčat. Povinnú výučbu maďarčiny v cirkevnej škole zaviedli v roku 1879, po vydaní zákona o menšinách. Hoci Pitvarošania pokladali za potrebné naučiť sa maďarský jazyk, keďže na okresných a župných úradoch, ako aj v niektorých okolitých maďarských obciach to bolo nevyhnutné, s obmedzovaním materinského jazyka nesúhlasili. Mnohokrát túto tému pretriasali aj na zasadnutiach obecného predstavenstva.

Pavol Veselský začal učiť v cirkevnej škole a rýchlo si získal popularitu nielen medzi deťmi, ale i u dospelých Pitvarošanov. Cirkevnú školu kde učil, preto v obci nazývali „škola pána učiteľa Veselského“ alebo „Veľká“. Budova cirkevnej školy bola postavená už v roku 1846.

O stavbe školy vtedy pitvarošský evanjelický farár Ján Kutlík starší pochvalne napísal do Stúrových Slovenských národných novín: „Veľká bola radosť zboru, keď sa mohol pochváliť nablízko 5 000 zlatých bankoviek postavenou školou z hlináčky síce, ale stavanja dobre vybíjanuo. Naše dietky nebudú viac chodiť do temnice, ale do školy! Budú dve oddelenia, jedno pre chlapcov a druhé pre dievčence.“

Pavol Veselský bol prísny a dobrým učiteľom a uvedomelým Slovákom. V Pitvaroši učil deti, viedol spevokol, divadelné predstavenia a bol aj výborným organistom. Svoje pedagogické a mravnovýchovné články publikoval najmä v časopisoch „Dom a škola“, „Obzor“ a „Priateľ dietok“. Nedostatok slovenských učebníc v obci nahrádzal čiastočne tým, že sám vydával niektoré príručky. Napísal dve slovenské učebnice pre ľudové školy, ktoré vydal vlastným nákladom v Ružomberku u Karola Salvu: „Stručný dejepis Uhorska“ (1889) a „Krátky zemepis pre pospolitú školu“ (1890).

Veselský bol zároveň pokladníkom a knihovníkom spolku učiteľov v Čanádskom senioráte. Učiteľský spolok organizoval porady učiteľov, na ktorých mali učitelia prednášky o rozličných pedagogických otázkach. Poznal Komenského pedagogické učenie a sám ho presadzoval. Navrhoval, aby učiteľ odmenil za svedomitú prácu celú triedu hrou, prechádzkou alebo zaujímavou rozprávkou.

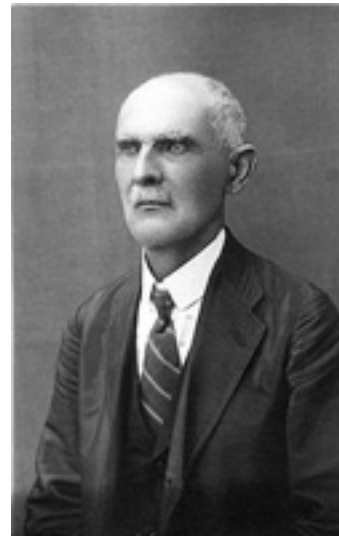
Odmeny treba odstupňovať. Pri mladších – vlúdny pohľadom, dôverným príhovorom, pochvalou, hrou. Starších možno poveriť vykonávaním primeranej úlohy v škole, napríklad môžu dozeráť na nezbedníkov alebo pomáhať pri vyučovaní. Najlepšou odmenou pre pokročilých žiakov podľa neho sú poúčno-zábavné, mravné spisy (knihy). Peňažnú odmenu pokladal za nerozumnú, lebo dieťa ešte nepozná hodnotu peňazí tak, ako dospelý človek: „Následkom peňažnej odmeny je bažlivosť po peniazoch, lakomstvo, krádež atď. Zriedka kedy vedie dieťa k sporivosti. Peňažné odmeny sa nemajú dávať.“

Podľa Veselského, aby sa pozornosť žiakov na vyučovaní udržala, žiada, aby sa učiteľ:

1. na vyučovanie dôkladne pripravil, aby bez prípravy nevstupoval do školy,
2. aby ovládal svoj hlas, vyučovací predmet a nesmie prednášať hlasom ochablým, jednotvárnym, ospalivým, ale ani škreklavým hlasom sa pozornosť nevzbudí,
3. aby nespúšťal deti z očí, aby žiaden ich pohyb neušiel jeho pozornosti, aby si deti boli vedomé toho, že učiteľovo oko na nich neprestajne spočíva,
4. aby vyučoval vždy názorne a schopnostiam detí primerane, zrozumiteľne a pochopiteľne, kto chce dieťa povzniesť, musí sa k nemu znížiť. Nech vyučuje len veci dôležité a nikdy nie také, ktoré darmo pamäť zaťažujú,
5. nech namáhavejšie vyučovanie, ktoré vyžaduje väčšej pozornosti pretkáva občerstvením, spevom a rečením.“

Veselský rozumel psychologickým zákonitostiam učenia sa žiakov a viedol ich k samostatnému osvojovaniu si učiva. Poznal Komenského pedagogické náhľady, ktoré vo svojom článku citoval. Zaoberal sa aj významom rodinnej výchovy a osobnosťou učiteľa. Žiadal, aby učiteľ vyučoval horlivo, živo, s láskou k povolaniu, ku škole a viedol žiakov k samostatnému mysleniu, „aby sami vynachádzali, alebo aby sa aspoň zdalo, jako by sami boli vynašli, jako sa tomu či onomu rozumieť má, čili jak sa to činiť treba.“

O Pavlovi Veselskom sa zachovala dokonca i jedna veselá príhoda, ktorú vo svojom rukopise zaznamenal pitvarošský pamätník Ján Hronec (1873 – 1965): „Boli dvaja cirkevní učitelia. Pavol Veselský bol starší, Jozef Cavar mladší. Mali byty vedľa jeden druhého. Títo sa nie veľmi mierili, bárs aj susedia boli aj horniaci boli obidvaja. Len to bolo tak najviac medzi nimi, že Veselský mal majetok a Cavar nemal. Bol aj chudob-

Pavol Veselský

¹ Dedinka Pitvaroš sa nachádza v dnešnom Maďarsku, odkiaľ tiež prišli Slováci do Nadlaku. Táto obec bola po 2. svetovej vojne v rámci programu Mať volá kompletne vysťahovaná na Slovensko.

Evangelický kostol v Nadlaku

nejší. Mal menší aj plat. Takto si závideli edom druhimu. Mali spoločnú stenu. Raz zišlo na rozum Veselskému, že studňu dá zamknúť. Dal kováčovi zhotoviť klatku na studničné dvere a zamkol ju. Keď to videl Cavar, povedal: „Počkaj, Paľo, tolko rozumu aj ja mám, čo som aj chudobný. Šiel Cavar ku kováčovi a aj on dal spraviť klatku a zamkol studňu. Takto bola studňa zamknutá, nemohol ani jeden, ani druhý vodu brať. Potom sa zavolali k studni a pýtali sa Veselský Cavara, že prečo zamkol studňu. Cavar odpovedal, že prečo Veselský zamkol skôr. Takto sa potom dvaja učitelia zmierili, každý svoju klatku dal dole, vodu si spokojne do vóli ťahali a spokojne žili ďalej.“

Pavol Veselský dobre vedel, že bez kníh niet vzdelania. Mal bohatú knižnicu, do ktorej objednával takmer všetky v tom čase vychádzajúce slovenské noviny, časopisy a kalendáre a sústavne sa vzdelával. Okrem toho mal i ďalší prístup ku knihám ako pokladník a knihovník Čanádskoho seniorátneho spolku učiteľov, ktorý disponoval veľkým množstvom cudzojazyčných kníh s pedagogickým zameraním. Knižnica mala i mnoho odborných slovenských, maďarských a nemeckých kníh, väčšinou pedagogických. Jeho niekoľkostozvážková knižnica bola veľkou posilou pre široký okruh čitateľov.

Po skončení prvej svetovej vojny v roku 1918 bolo Uhorsko, a tým i Slovákmi osídlené územie Dolnej zeme, rozdelené medzi viacero štátov. Pripojenie k Československu nebolo možné, tak sa hľadal iný spôsob, ako zachovať tento „slovenský ostrov“ vcelku. Národné uvedomelý Pavol Veselský sa zúčastnil novosegedínskeho rozhovoru, kde sa rokovalo o pripojení slovenských obcí Banátu, Báčky a Dolnej zeme ku Kráľovstvu Srbov, Chorvátov a Slovincov (od roku 1929 Juhoslávia).

V rokoch 1918 – 1919 rumunská armáda okupovala Békešskú a Canádsku župu. V Békešskej Cabe sa dňa 13. septembra 1919 konalo veľké ľudové zhromaždenie, na ktorom sa zúčastnili zástupcovia všetkých okolitých slovenských dedín. Súčasťou programu zhromaždenia bolo pripojenie dolnozemských slovenských obcí k Rumunsku. Prítomní rumunskí delegáti prisľúbili dolnozemským Slovákom dva mandáty na krajiniskom sneme v Bukurešti.

Jedným poslancom rumunského snemu za obvod Slovenský Komlós sa stal Pavol Veselský, aby takto obhajoval záujmy

Slovákov. Po odchode Rumunov z územia Maďarska v roku 1920 musel opustiť Pitvaroš a Maďarsko, inak by mu hrozilo zatknutie. Ako 71-ročný emigroval za hranice, do Nadlaku, do blízkosti svojho milovaného Pitvaroša.

V roku 1923 sa pokúsil vrátiť do Pitvarošu, kde mu zostala rodina. Po dvoch dňoch, po ilegálnom prechode hraníc, ho odhalili a musel sa vrátiť do Nadlaku.

Časopis „Naše zahraničie“ v roku 1925 o ňom napísal: „Pavla Veselského nemožno vynechať z histórie utrpenia Slovákov, ktorý je už 5 rokov vyhnancom z Maďarska a žije bez ženy, detí a majetku teraz u nás v Nadlaku usilujúc i tu udržať Slovákov nadlacksých v ich národnom povedomí a nám je tu na veľký osoh. 56 rokov bojoval na maďarskej Dolnej zemi za práva nemaďarských národností a vedel udržať slovenské okolité obce v ich rýdzej slovenskosti oproti krutej maďarizácii.“

Pavol Veselský zomrel po ťažkých desiatich týždňoch v nemocnici dňa 15. apríla 1933 v Nadlaku, vo veku 84 rokov. V Pitvaroši bolo vyhlásené, že sa bude konať pohreb učiteľa Pavla Veselského. Pitvarošský evanjelický farár Ján Šagúl pri službách Božích v kostole vtedy vyhlásil, že Pavol Veselský bol významným učiteľom, len sa stal „vlastizradcom“.

Z Pitvaroša sa vybralo vzdať poslednú úctu svojmu pánovi učiteľovi okolo dvadsať vďačných občanov, jeho bývalých žiakov. Hoci od slúžneho v Canádpalote mali povolenie k prekročeniu štátnych hraníc, z rumunskej strany tiež všetko bolo v poriadku, predsa sa museli od hraníc vrátiť. Tam ich totiž informovali, že vedenie obce Pitvaroš vydalo telegrafický zákaz účasti obyvateľom Pitvaroša na pohrebe. Pavol Veselský je pochovaný na evanjelickom cintoríne v rumunskom Nadlaku.

Pavol Veselský má veľkú zásluhu na tom, že Pitvarošania si zachovali kultúrne dedičstvo svojich predkov a lásku k materinskému jazyku i v časoch najtvrdšieho národnostného útlaku. Pre Pitvarošanov bol Pavol Veselský pozhnaním a šťastím. Vo svojom mimoriadne dlhoročnom pôsobení ovplyvňoval vzdelanostne a kultúrne celé generácie obyvateľov nielen v Pitvaroši, ale aj v okolitých obciach. Významný pedagóg, bojovník za národnostné práva Slovákov na Dolnej zemi, osvetový pracovník, autor školských učebníc a publicista. Pre svoje pokrokové názory sa stal priekopníkom v učiteľskom povolaní a v pedagogickom prístupe k výučbe. Bol aj výborným hudobníkom, organizátorom, hospodárom a včelárom. Založil a stal sa a vedúcim vychyreného pitvaroškého spevokolu, ochotnickeho divadla, učiteľom a zakladateľom dychového súboru, vyhľadávaného v širokom okolí.

Celý svoj život viedol zápas za práva dolnozemských Slovákov. Za slovenčinu bol viackrát väznený. V rumunskom sneme bol poslancom za oblasť Slovenského Komlóša a významenaný Radom rumunskej koruny. Za svoje národné presvedčenie mu v Maďarsku na výstrahu iných zhabali majetok. Posledné roky života prežil odtrhnutý od rodiny v exile v rumunskom Nadlaku, kde naďalej bojoval za práva Slovákov.

V roku 1971 sa Pitvarošania rozhodli vzdať úctu pánovi učiteľovi Pavlovi Veselskému priamo v Banskej Bystrici. Podarilo sa im vyhľadať jeho rodný dom, kde sa narodil a vyrastal, a kde mal čizmársku dielňu jeho otec. Kde presne to bolo a či rodný dom Pavla Veselského stojí ešte aj dnes, sa už asi nedozvieme. Podľa môjho názoru to mohlo byť niekde v Radvani. Tam žili remeselníci.

Z príhovoru Štefana Hudáka: Stojíme na pôde rodného domu významného národného buditeľa, spisovateľa a učiteľa Pavla Veselského. Skláňame sa pred jeho nehynúcou pamiatkou a vzdávame mu hlbokú úctu a vďaku za všetko, čo vykonal za takmer polstoročného pôsobenia v našej rodnej dedine Pitvaroš v záujme jej kultúrneho rozvoja a najmä na poli národného povedomia. Po rokoch sa nám podarilo vypátrať nielen jeho rodné mestečko, ale i jeho rodný dom, ktorý je však už odsúdený na asanáciu, a preto sme sa mu prišli dnes pozdraviť a zároveň sa s ním aj rozlúčiť. Plne si to zasľúži. Veď v ňom uzrel svetlo sveta veľký bojovník za práva hŕstky Slovákov, ktorých predkovia sa pred viac ako 200 rokmi „hnaní žitia nevlou“ opustili rodnú vlasť a usadili odtrhnutí od svojich bratov na Turkami spustošenej Dolnej zemi na brehoch rieky Maruše.

Anita Murgašová

Recepty z roku 1920 od Augustína Pauloviča

Sardely s kaperlami (pozn. redakcie: s kaparami)

Rozpol sardelky, vyber z nich kôstky (pozn. redakcie: kostičky), otoč sardelky okolo varečky a tak vlož na misku. Posyp posekanými tvrdými žltky, kaperlami (pozn. redakcie: kaparami) pokrop olejom a octom a daj okolo teplý aspik.

Omačka z čerstvých uharkov (pozn. redakcie: uhoriek)

Olúpané uharky pokrájajú sa na tenké okržielka, poriadno sa musia osoliť, prikryť a položiť stranou. Asi po štvrt hodine treba ich dobre vytlačiť. Vložia sa do žltej zäsmažky, okorenia a nechajú sa chvíľu pariť (dünsten), potom podlejú sa s polievkou, naleje sa do toho trochu octu a zopár lyžičiek kyslej smotany.

Omačka z čerstvých uharkov, 2025

Polievka z piva

Pokrájaj do hrnka žemľu, jestli tej neni, dobrý je i biely chlieb a nalej na to primerano piva a trochu vody. Prídaj kmínu (rasce) kúsok masla a päť aj pol deka cukru, osol' a var to 20 minút. Rozsprúdluj 4 žltky v mlieku a primiešaj do variacej pivnej polievky.

Zemiakový šalát s celerom

Žlté zemiaky alebo rohlíky (pozn. redakcie: druh zemiakov nazývané „rožteky“), ktoré sú najlepšie na šalát, uvaria sa; celer sa varí osve. Keď je oboje uvarené, očistené, pokrájajú sa na okržielka a zemiaky sa trochu osolia. Kdo rád má, môže do toho nakrájať surovej cibule. Potom sa to všetko v miske pomieša, naleje sa na to ocukrovaný ocot, pár krát sa to v octe prehodí, olejom poleje a trochu okorení.

Jarabice pečené

Mladé jarabice poznáš po ožlknutých nožičkách a belavých zobáčkoch; ku pečeniu sa hodia iba mladé jarabice, staré sa dusia. Najchutnejšie jarabice sú na jeseň. Ošklb ich, môžeš na hlavičke perie nechať a nožičky neuseknúť. Vypytvaj ich a chytrou umyj, potom ich hodne so slaninou pretiahni a zvnútra osol'. Daj na pekáč kus masla, podlej s trochou polievky a do mäka ich peč, pričom ich často so štavou polievaj a masť. Staré jarabice musia sa i dve hodiny piecť, preto je najlepšie nechať ich najprv v hrnci asi za hodinu povariť a len potom ich dať do kastrola na horúcu masť a v nej upeč, pričom podlievaj ich polievkou, v ktorej sa varily. Jestli si hlavičky neošklbala, tak pred nastolením sprav z papiera povystrihovaný golierček a daj to jarabici na krk.

Smaženec cisársky (Kaiser Schmarn)

Daj do hrnka šesť žltok, dve lyžičky tlčeného cukru, za dobrú hrst očistených a obarených ciběby (pozn. redakcie: sušené rozienka), štyri plné lyžičky peknej bielej múky, štipec soli, jedno deci mlieka a dobre to roztrep. Ušlahaj zo šesť bielkov sneha a lahunko primiešaj do cesta. Rozpál osem dekov masla na plytkej panve, nalej na ňu cesto a smaž až to má naspodku peknú žltú škarupinu. Potom to opatrne obráť s lyžičkou to tožstuchaj, posyp s cukrom a daj na stôl.

Samuel von Putzwolf

Pyrit – všadeprítomný s oceľou a ohňom v srdci

Ide o tretí najrozšírenejší minerál vo svete, ktorý dostal svoje pomenovanie z gréckeho slova pyrités, čo znamená iskrivý. Starí Gréci verili, že je v ňom ukrytý oheň. Pri údere z neho totiž vytovali iskry. Pre túto vlastnosť ho občas používali do kresadiel. Pyrit je minerál železa, ktorý sa však pre zložitý spôsob výroby kovu na tento účel ťažil len výnimočne. Často ostával ako nepotrebný na haldách, neskôr sa používal na výrobu kyseliny sírovej alebo síry. Vplyvom vlhkosti môže dochádzať k voľnej oxidácii a k vytváraniu kyseliny sírovej, čo má negatívne dopady na prírodu.

Minerál kryštalizuje v kockovej (kubickej) kryštálovej sústave. Má svetlú mosadznokovovú farbu a výrazný kovový lesk. Má viac než 60 kryštálových tvarov. Najčastejšie je to kocka alebo pentagóndodekaéder. Dva do seba vrastené pentagóndodekaédre vytvárajú tzv. železný kríž. Typickým znakom sú ryhované plochy.

U nás sa nachádza napríklad pri Balážoch, Brusne, Lubietovej, Medzibrode, Ponikách a inde. Naše nálezy sú zvyčajne drobné, ale vo svete sú známe kryštály, napríklad skoro dokonalé kocky, ktoré majú hranu až 4 cm dlhú. V obchodoch sa často predáva pod názvom markazit, čo však vyplýva z neznalosti obchodníkov, pretože síce ide o chemicky analogickú látku, ale o iný, podobný minerál. Napríklad, tzv. radiálne lúčovité markazit je takmer vždy pyrit.

Richard R. Senček

Podporte Bystrický Permon!

IBAN SK841100000002942045367 var. symb. 12

Bez vás to nepôjde!

Vydavateľ a adresa redakcie: OZ Diversitas Culturae; Tr. SNP 7/1777; 97401 Banská Bystrica; IČO 51044536, Vychádza štvrťročne; Šéfredaktor: PhDr. RNDr. Richard R. Senček, PhD. Výkonná redaktorka: Anna Senčeková & Samuel; Čestný šéfredaktor: Ing. Pavel Gendler; Redakčná rada: Ján Baláž; Mgr. Jozef Ďuriančík; Ing. Július Burkovský; Mgr. Eva Furdíková; PhDr. Filip Glocko; PaedDr. Bohuslava Hrončeková-Gregorová, PhD.; doc. PaedDr. Pavel Hronček, PhD.; Jazykový korektor: Ing. Eva Hurtišová, PhD.; Distribútor: TOPPRES

Webové sídlo vydavateľa: www.dicu.sk; Webové sídlo časopisu: www.permonrevue.sk; Štatút časopisu zverejnený: <https://www.permonrevue.sk/wp-content/uploads/2020/11/Statut-Bystrickeho-Permona.pdf>; ISSN pre tlačenu verziu: 2585-9420; ISSN pre elektronickú verziu: 2729-7977; Registračné číslo: OÚ-OPT-1/2003. EV 5980/21. Elektronická verzia a archív čísel je dostupná na internete: <https://www.permonrevue.sk/archiv-cisel/>; Facebook: <https://www.facebook.com/Bystricky%C3%BD-Permon-209485485741711>. Uzavierky jednotlivých čísel: 15. februára; 15. mája; 15. augusta a 15. novembra.

Creative Commons:

